

System dozoru elektronicznego jako nowa forma wykonywania kary pozbawienia wolności

System dozoru elektronicznego został wprowadzony do polskiego systemu prawa ustawą z 7 września 2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego¹. System wzorowany jest na amerykańskim odpowiedniku wprowadzonym w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku. W Stanach Zjednoczonych przez lata liczba skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego sięgnęła dziesiątek tysięcy. Polski ustawodawca, mając na względzie umożliwienie drobnym przestępcom odbywania kary pozbawienia wolności w bardziej humanitarnych warunkach niż w zakładzie karnym, zmniejszenie przeludnienia więzień oraz kwestię oszczędności dla budżetu, wprowadził nowy system odbywania kary pozbawienia wolności. Przykłady z innych krajów wskazują, iż oszczędności z wprowadzenia systemu dozoru elektronicznego mogą sięgać od 50% w Wielkiej Brytanii nawet do 80% w Stanach Zjednoczonych². System dozoru elektronicznego został wprowadzony na próbę, o czym świadczy epizodyczny charakter ustawy, która ma obowiązywać do 30 czerwca 2013 r. Jeżeli się sprawdzi docelowo, to według szacunków ministerstwa sprawiedliwości ma odciążyć system więziennictwa o 7500 skazanych, którzy spełniają warunki wymagane ustawą do odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. W ten sposób Polska wypełniłaby jednocześnie zalecenia Rezolucji Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych 45/100 z dnia 14 grudnia 1990 r. – „Wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjedno-

¹ Dz.U. z 2008, nr 172, poz. 1069 – tekst jednolity.

² Serwis Gazeta.pl – Elektroniczne obroże zamiast więziennych krat, 18.08.2009 r.

czonych dotyczące środków o charakterze nieizolacyjnym”, w którym wskazano na potrzebę rozwinięcia alternatywnych możliwości odbywania kary pozbawienia wolności w systemie nieizolacyjnym. Celem regulacji jest zrationalizowanie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, mając na względzie przestrzeganie praw człowieka, wymagania społecznego poczucia sprawiedliwości oraz potrzeby resocjalizacyjne sprawcy przestępstwa.

Należy się zastanowić nad charakterem kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Czy jest to nowy rodzaj kary, czy też tylko nowy sposób jej wykonywania?

W uzasadnieniu do projektu ustawy jej twórcy wskazują, iż „system dozoru elektronicznego jest humanitarną alternatywą dla pozbawienia wolności”³. Ponadto ustawa używa wprost zwrotu „kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego”, co sugeruje, iż mamy do czynienia z odmianą kary pozbawienia wolności. Powyższe argumenty łatwo obalić. Po pierwsze, najważniejsza jest regulacja prawna, a nie zapis w uzasadnieniu do projektu ustawy, a po drugie, na co słusznie zwraca uwagę R.A. Stefański, zwrot: „kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego”⁴ jest tylko formą skrótową „odbywania przez skazanego kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego”⁵. W tym określeniu nacisk jest położony na odbywanie kary. Dodatkowo za tym, że kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego nie jest nowym rodzajem kary, przemawia fakt, iż nie jest ona orzekana przez sąd wymierzający karę, ale przez sąd penitencjarny, który udziela zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego⁶, oraz zapis ustawy stanowiący, że „system dozoru elektronicznego jest jednym

³ Uzasadnienie projektu o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy, ustawy Kodeks karny (druk nr 1352).

⁴ Art. 1 – ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym, w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. z 2008, nr 172, poz. 1069 – tekst jednolity), przepisy podawane bez nazwy ustawy dotyczą tej ustawy.

⁵ R.A. Stefanicki, *Kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2007, 4/29, s. 30, 31.

⁶ Art. 6 ust. 1 (Dz.U. z 2008, nr 172, poz. 1069 – tekst jednolity).

z systemów wykonywania kary pozbawienia wolności”⁷. Powyższe regulacje rozwiewają wątpliwości co do charakteru kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, statuując ją jednoznacznie jako nowy sposób wykonywania kary pozbawienia wolności.

Omawiana ustawa wprowadzająca system dozoru elektronicznego reguluje warunki odbywania kary przez skazanego w systemie dozoru elektronicznego, warunki i tryb orzekania o udzieleniu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego oraz kontrolę i nadzór nad wykonywaniem kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego.

O odbywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego przez skazanego orzeka sąd penitencjarny, w którego okręgu skazany przebywa na wniosek skazanego lub na wniosek jego obrońcy, prokuratora, sądowego kuratora zawodowego lub dyrektora zakładu karnego. Sąd orzeka postanowieniem w terminie 14 dni od wpłynięcia wniosku w przedmiocie zastosowania systemu dozoru elektronicznego. W przypadku odmowy udzielenia zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego skazanemu, jego obrońcy, prokuratorowi, a także sądowemu kuratorowi zawodowemu lub dyrektorowi zakładu karnego przysługuje zażalenie, jeżeli składali wniosek o udzielenie zezwolenia. Ponowny wniosek złożony w tej samej sprawie przed upływem 3 miesięcy pozostawia się bez rozpoznania.

Sąd penitencjarny może udzielić zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, jeżeli spełnione są przesłanki ustawowe jej zastosowania:

- orzeczona kara pozbawienia wolności nie przekracza roku, także w przypadku orzeczenia wymierzenia dwóch lub więcej niepodlegających łączeniu kar pozbawienia wolności, o ile łącznie nie przekraczają one roku,
- posiadanie przez skazanego stałego miejsca pobytu,
- zgoda skazanego na odbycie kary w systemie dozoru elektronicznego,
- zgoda osób pełnoletnich zamieszkałych ze skazanym,

⁷ Art. 2 ust. 1, *ibidem*.

- warunki mieszkaniowe skazanego muszą umożliwiać zainstalowanie i funkcjonowanie systemu,
- zastosowanie systemu dozoru elektronicznego jest wystarczające do osiągnięcia celów kary,
- względy bezpieczeństwa i stopień demoralizacji oraz inne szczególne okoliczności nie przemawiają za potrzebą osadzenia skazanego w zakładzie karnym,
- w przypadku skazanego odbywającego już karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym należy brać po uwagę dotychczasowe zachowanie skazanego w czasie odbywania kary,
- kara pozbawienia wolności nie została orzeczona w warunkach 64 § 2 Kodeksu karnego⁸.

System dozoru elektronicznego, zgodnie z art. 2 ustawy polega na „odbywaniu kary pozbawienia wolności przez skazanego poza zakładem karnym, przy użyciu aparatury monitorującej”. Istotą tak odbywanej kary jest więc odbywanie jej poza zakładem karnym, z zachowaniem przez skazanego wolności, która jednak jest istotnie ograniczona aparaturą monitorującą. Na aparaturę monitorującą składają się: urządzenia elektroniczne oraz instalacje i systemy, które zawierają służące tej kontroli podzespoły elektryczne lub elektroniczne zwane środkami technicznymi. Aparatura monitorująca składa się z:

- 1) nadajnika – urządzenie radiowe wytwarzające energię wielkiej częstotliwości na potrzeby radiokomunikacji zakładane na rękę lub nogę skazanego, wysyłające sygnały odbierane przez elektroniczne urządzenia rejestrujące lub centralę monitorowania. Nadajnik ma formę bransolety, której skazany nie może zdjąć bez uszkodzenia, a wszelkie próby przecięcia, zniszczenia lub otwarcia bransoletki powodują wysłanie sygnału alarmowego do centrali monitorowania. Centrum monitoringu natychmiast wysyła na miejsce patrol i informuje sąd o próbie złamania zasad odbywania kary.
- 2) elektronicznego urządzenia rejestrującego, na które składają się:
 - a) stacjonarne urządzenie monitorujące – urządzenie radiowe rejestrujące sygnały wysyłane przez pozostający w zasięgu monitorowania nadajnik i przekazujące je do centrali monitorowania, instalowane

⁸ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. nr 88, poz. 553).

- na stałe w miejscu stałego pobytu skazanego lub w innym miejscu wskazanym przez sąd penitencjarny, umożliwiające komunikację telefoniczną między skazanym a organami postępowania wykonawczego w czasie przebywania skazanego w tym miejscu;
- b) przenośne urządzenie monitorujące – urządzenie stosowane przez sądowych kuratorów zawodowych, pracowników upoważnionego podmiotu dozoru oraz przez osobę, do której skazanemu zakazano się zbliżyć, zawierające odbiornik radiowy, rejestrujące sygnały wysyłane przez pozostający w zasięgu monitorowania nadajnik, przechowujące uzyskane informacje o przestrzeganiu przez skazanego nałożonego na niego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby, wyposażone w interfejs, w rozumieniu ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. nr 171, poz. 1800, z późn. zm. 1), pozwalający na przekazanie tych informacji do centrali monitorowania, biorące udział w identyfikowaniu aktualnego miejsca pobytu skazanego;
- 3) centrali monitorowania – centrum komputerowe wyposażone w narzędzia do przetwarzania danych osobowych, w rozumieniu ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2002 r., nr 101, poz. 926, z późn. zm. 2)), do rejestrowania, gromadzenia, odtwarzania, przechowywania, zabezpieczenia i przekazywania uprawnionym organom informacji odnoszących się do przestrzegania przez skazanego nałożonego na niego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby⁹.

Bardziej szczegółowe regulacje dotyczące kwestii technicznych systemu dozoru elektronicznego miało zawierać wydane na podstawie art. 69 powoływanej ustawy rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości.

⁹ Art. 2 ust. 4 pkt 1–3.

Rozporządzenie ukazało się 27 lutego 2009 r. w sprawie szczegółowych warunków technicznych urządzeń wchodzących w skład środków technicznych w systemie dozoru elektronicznego, a także sposobu organizowania tych urządzeń w system oraz sposobu przekazywania danych wewnątrz tego systemu¹⁰. Zgodnie z tym rozporządzeniem środki techniczne muszą oprócz spełnienia wymagań zasadniczych określonych w art. 153 ustawy z dnia 16 lipca 2004 r. – Prawo telekomunikacyjne (Dz.U. nr 171, poz. 1800, z późn. zm. 1), oraz zapewnienia funkcjonowania systemu zgodnie z przepisami ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2002 r., nr 101, poz. 926, z późn. zm. 2) powinny zapewniać komunikację bezprzewodową:

- 1) do 200 m – między nadajnikiem a stacjonarnym urządzeniem monitorującym w typowym środowisku mieszkalnym,
- 2) do 200 ± 20 m – między nadajnikiem a przenośnym urządzeniem monitorującym w terenie otwartym i zabudowanym, w zabudowie wielkomiejskiej, w środkach komunikacji publicznej oraz w typowych występujących na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej halach sportowych i na stadionach piłkarskich na całym terenie tych obiektów zasięg powinien być regulowany.

Ponadto przekazywanie danych powinno odbywać się przez wymianę danych elektronicznych w sposób zapewniający bezpieczeństwo i poufność tych danych, zgodnie z Umową w sprawie europejskiego modelu wymiany danych elektronicznych. Rozporządzenie reguluje szczegółowo warunki, jakie muszą spełniać nadajniki, stacjonarne i przenośne urządzenia monitorujące czy centrala monitorowana.

Czynności związanych z kontrolą zachowania skazanego w czasie odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego dokonuje podmiot dozoru. Upoważnionym podmiotem dozoru może być instytucja państwowa, przedsiębiorca lub podmiot zagraniczny mający siedzibę w Rzeczypospolitej Polskiej, jeżeli jest przedsiębiorcą w rozumieniu prawa kraju rejestracji i spełnia warunki do wykonywania w Rzeczypospolitej Polskiej działalności gospodarczej, który może wykonywać działalność gospodarczą polega-

¹⁰ Dz.U. nr 45, poz. 369.

jąca na wykonywaniu czynności materialno-technicznych związanych z kontrolą nałożonego na skazanego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby, a także na rejestracji przypadków naruszenia tych obowiązków lub zakazu.

Kontrolowanie zachowania skazanego, o którym mowa, dotyczy przestrzegania przez skazanego nałożonego na niego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby. Ponadto kontrolowanie ma na celu wychowawcze oddziaływanie i zapobieganie powrotowi do przestępstwa lub przestępstwa skarbowego¹¹.

Rozpoczęcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego następuje w dniu, w którym uruchomiono środki techniczne niezbędne do wykonywania kary w tym systemie. Z czynności uruchomienia środków technicznych podmiot dozoru sporządza protokół oraz niezwłocznie zawiadamia sądowego kuratora zawodowego. Sądowy kurator zawodowy zawiadamia sąd penitencjarny, który określa datę początkową, od której należy zacząć liczyć okres wykonywania kary. W trakcie wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego w drodze wyjątku, za zgodą sędziego penitencjarnego, możliwe jest usunięcie stacjonarnego urządzenia monitorującego lub nadajnika, jeżeli przemawiają za tym ważne względy zdrowotne lub osobiste skazanego. W przypadku niecierpiącym zwłoki zgody takiej może udzielić sądowy kurator zawodowy, jednak zgoda taka podlega niezwłocznie zatwierdzeniu przez sąd penitencjarny¹². Okres między usunięciem a ponownym zainstalowaniem stacjonarnego urządzenia monitorującego lub nadajnika stanowi przerwę w wykonywaniu kary pozbawienia wolności w systemie dozoru

¹¹ Art. 2 ust. 3.

¹² Art. 25 ust. 1 i 2.

elektronicznego¹³. Jeżeli przerwa trwała przez okres równy co najmniej połowie kary pozbawienia wolności wykonywanej w tym systemie, sąd penitencjarny może warunkowo zawiesić wykonanie reszty kary na zasadach określonych w Kodeksie karnym¹⁴.

Z odbywaniem kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego łączą się określone obowiązki, które są nakładane na skazanego z mocy prawa lub na mocy orzeczenia sądu penitencjarnego. Zgodnie z art. 8 ustawy na skazanym ciążyą następujące obowiązki: 1) pozostawania we wskazanym przez sąd penitencjarny miejscu w wyznaczonym czasie, chyba że przepisy ustawy stanowią inaczej; 2) udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego i wykonywania nałożonych na niego obowiązków, a zwłaszcza kontaktowania się z sądowym kuratorem zawodowym oraz umożliwienia mu wejścia do mieszkania, w którym zainstalowano stacjonarne urządzenie monitorujące; 3) noszenia nadajnika; 4) dbania o powierzone mu elektroniczne urządzenie rejestrujące i nadajnik, a zwłaszcza ich ochrony przed utratą, zniszczeniem, uszkodzeniem lub uczynieniem niezdatnymi do użytku; 5) poddania się czynnościom kontrolnym upoważnionego podmiotu dozoru mającym na celu sprawdzenie prawidłowości funkcjonowania elektronicznego urządzenia rejestrującego oraz nadajnika; 6) w przypadku zainstalowania stacjonarnego urządzenia monitorującego – odbierania połączeń telefonicznych przychodzących do tego urządzenia.

Obowiązek pozostawania we wskazanym przez sąd penitencjarny miejscu nie oznacza, że skazany w ogóle nie może opuszczać tego miejsca. Sąd penitencjarny określa przedziały czasu w ciągu doby i w poszczególnych dniach tygodnia, w których skazany ma prawo się oddalić z miejsca stałego pobytu lub innego wyznaczonego miejsca na okres nie dłuższy niż 12 godzin dziennie. Ustawa w art. 10 określa przykładowe cele takiego oddalenia się skazanego w szczególności w celu: 1) świadczenia pracy; 2) wykonywania praktyk religijnych lub korzystania z posług religijnych; 3) sprawowania opieki nad osobą

¹³ Art. 26 ust. 1.

¹⁴ Art. 26. ust. 2.

małoletnią, osobą niedołązną lub chorą; 4) kształcenia i samokształcenia oraz wykonywania twórczości własnej; 5) korzystania z urzędzeń lub zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych; 6) komunikowania się z obrońcą, pełnomocnikiem oraz wybranym przez siebie przedstawicielem, o którym mowa w art. 42 Kodeksu karnego wykonawczego; 7) komunikowania się z podmiotami, o których mowa w art. 38 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego; 8) utrzymywania więzi z rodziną lub innymi bliskimi osobami; 9) korzystania z opieki medycznej lub udziału w terapii; 10) dokonania niezbędnych zakupów.

W wyjątkowych przypadkach, uzasadnionych szczególnymi okolicznościami, sąd penitencjarny może zmienić miejsce, w którym skazany ma przebywać, odbywając karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego, a także zmienić przedziały czasu, w których skazany może oddalić się z tego miejsca¹⁵. W przypadkach szczególnie ważnych dla skazanego, uzasadnionych warunkami zdrowotnymi, rodzinnymi lub osobistymi, sądowy kurator zawodowy może zezwolić skazanemu na oddalenie się poza wyznaczone miejsce, na okres nieprzekraczający jednorazowo 7 dni w miarę potrzeby, w asyście osoby najbliższej lub osoby godnej zaufania¹⁶. W przypadku gdy wystąpią nowe okoliczności uzasadniające przekonanie, że skazany w czasie tego oddalenia nie będzie przestrzegał porządku prawnego, sądowy kurator zawodowy niezwłocznie podejmuje decyzję o cofnięciu zezwolenia na oddalenie się skazanego¹⁷. Powyższe decyzje sądowy kurator zawodowy niezwłocznie przekazuje sędziemu penitencjarnemu¹⁸. Dodatkowo sąd penitencjarny może nałożyć na skazanego obowiązki z art. 72 Kodeksu karnego, czyli takie same obowiązki, jakie mogą być nałożone na skazanego w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary.

Odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego jest instytucją nową. W wielu miejscach niedoskonałą, wymagającą poprawy i lepszego dostosowania do realiów polskiego więziennictwa. Nie ulega jednak wątpliwości, iż kierunek obrany przez

¹⁵ Art. 20.

¹⁶ Art. 21.

¹⁷ Art. 22.

¹⁸ Art. 22a.

polskiego ustawodawcę jest słuszny i właściwy. Nie ma lepszego sposobu na odciążenie zakładów karnych zapewniającego jednocześnie obniżenie kosztów i resocjalizację skazanego. O tym, że jest to instytucja niedoskonała, świadczy ogromna liczba wniosków o zezwolenie na odbycie kary pozbawienia wolności w tym właśnie systemie i tylko 106 wydanych zezwoleń od początku jej funkcjonowania do 31 maja 2010 r.¹⁹ Na uwagę zasługuje fakt ciągłej pracy ustawodawcy nad dopracowaniem ustawy ją wprowadzającej. Od momentu jej wydania była wielokrotnie nowelizowana, łagodząc początkowo bardzo wygórowane warunki, jakie musiał spełnić skazany, aby mógł skorzystać z tej formy odbywania kary pozbawienia wolności. Zamierzeniem prawodawcy było osiągnięcie 7500 skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Oceniając osiągnięcia z ostatnich 3 lat – liczba ta wydaje się wygórowana. Uznałbym nawet obecną sytuację za tragicznie złą. Jednak sukcesy krajów zachodnioeuropejskich oraz Stanów Zjednoczonych pozwalają stwierdzić, iż to właśnie ta forma odbywania kary pozbawienia wolności jest najlepszym kierunkiem rozwoju polskiego systemu więziennictwa.

Summary

The article shows the innovation in Polish law which is electronic surveillance system as a new type of imprisonment. In the first part of the article, the author presents the genesis of the institution in order to introduce the main topic of the writing – the features of imprisonment through electronic surveillance system. The author considers if there is a new category of punishment or simply a new method of it. On the strength of many arguments the author confirms that the electronic surveillance system is basically the new approach of punishment.

¹⁹ Serwis Policyjni.pl – Elektroniczna bransoleta dla większej liczby więźniów, 31.05.2009 r.